

De avifauna van de Overwaard

G. L. OUWENEEL.

Nauwelijks een half uur rijden van Rotterdam ligt een gebied waarvan in geen enkel fotoboek, toeristische brochure of folder over Nederland een afbeelding ontbreekt: de molens van de Kinderdijk in de Alblasserwaard. Dit is niet ten onrechte zo: indien één landschapstype aanspraak kan maken op de aanduiding „oer-Nederlands” dan is het het landschap met de 18 molens van de waterschappen Nederwaard, Overwaard en Nieuw-Lekkerland temidden van laagveenplassen, met op de achtergrond de lage, vochtige hooilanden van de Alblasserwaard.

De functie van de beide „Waarden” en de Polder Nieuw-Lekkerland zou men kunnen aanduiden met het begrip „water-overslagplaats”. Reeds enkele eeuwen geleden, om precies te zijn omstreeks 1740, was de rivierbodem van de Lek door aanslibbing zo hoog komen te liggen, dat men steeds minder gelegenheid had het overvloedige boezemwater van de Alblasserwaard rechtsstreeks van de boezem op de rivier te spuien. Men bouwde daarop zowel t.b.v. het Waterschap de Nederwaard als voor het Waterschap de Overwaard een achttal molens (achtkantige bovenkruisers). Deze molens maalden het boezemwater van de lage bodem in de zg. hoge boezem, die gecreëerd werd door enkele percelen polderland te omdijken. Vanuit deze hoger gelegen boezem werd het water op de rivier gebracht. Hoewel de molens enkele decennia geleden hun taak hebben moeten overdragen aan elektrische gemalen, vindt de hierboven omschreven wijze van getrapte bemaling nog steeds plaats.

Gedurende de afgelopen vijftien jaar heb ik dit plassengebied in alle seizoenen frequent bezocht. Aanvankelijk was de Nederwaard het doel van vele excursies. Toen aan het eind van de vijftiger jaren deze steeds onrustiger werd door de grote stroom toeristen die 's zomers dit „real Dutch landscape” kwamen bewonderen, won de Overwaard voor mij aan aantrekkingskracht. Bovendien bleek de Overwaard avifaunistisch rijker te zijn. Hoewel de Nederwaard ook enkele grote plassen kent, bestaat zij voor het overgrote deel uit rietland dat doorsneden wordt door enkele tochten.

Tevens grenst de Nederwaard voor een belangrijk gedeelte aan de dicht bebouwde Kinderdijk en wordt het gebied, dat gepacht is door een visvereniging, tijdens het broedseizoen intensiever bevaren dan de Overwaard. Ondanks deze enigszins verontrustende factoren bezit de Nederwaard een rijke vogelbevolking. Afgezien van verscheidene eendachtigen en zanger-tjes broeden Roerdomp, Woudaapje en Fuut er regelmatig. In 1966 hebben enkele paartjes Zwarte sterns er met succes jongen grootgebracht en ook het broeden van Ransuilen werd meermalen geconstateerd. De glorie van de Nederwaard is het Ooievaarsnest langs de Kinderdijk, dat tot dusver jaarlijks bezet is. In 1966 echter moesten wij tot onze onsteltenis half juli constateren dat de beide jongen, die toen ongeveer 14 dagen oud waren, dood op nest lagen. Bijzonder jammer en daarbij een zeer bedenkelijk verschijnsel.

Zoals reeds hierboven betoogd, ligt de Overwaard meer geïsoleerd dan de Ne-

diverse soorten ruiters zijn gedurende de beide trektijden in overigens geringe aantallen aanwezig. Het aantal eendachtigen kan tot maximaal enkele honderdtallen uitgroeien, waarbij in het voorjaar vaak het betrekkelijk grote aantal Smienten opvalt (2-4-66: 150 ex.). Eénmaal, op 22-4-1961, waren een drietal Grauwe ganzen op een van de plassen neergestreken. Vermeldenswaardig is nog de waarneming van een Kuifduiker op 7-1-1955, van een Geoarde fuut op 20-4-1954, van een tweetal Lepelaars op 4-5-1963 en van een Beflijster op 7-5-1964. Diverse malen worden IJsvogeltjes waargenomen en dan zijn er tenslotte nog onbevestigde waarnemingen van Visarenden, en van een Kleine zil-verreiger uit augustus 1951 (med. Boele). Van een viertal vogelsoorten kon geen zekerheid verkregen worden of zij broeden dan wel gebroed hebben in het beschreven gebied; ik heb deze soorten in het hieronder geplaatste overzicht weggelaten. Deze soorten zijn in de eerste plaats de Aalscholver, waarover reeds het een en ander gezegd is. In de tweede plaats zouden in 1947 of 1948 enkele paartjes Visdiefjes op het zg. Grote Vlak gebroed hebben (med. Boele). Meestentijds zwerfen er wel enkele Visdiefjes over het plas-sengebied, maar van een eventueel broeden is mij nooit iets gebleken. Voorts worden van tijd tot tijd Matkopmezen gehoord en gezien, hoewel sporadisch tijdens het broedseizoen. Het broeden van deze soort is dan ook hoogst twijfelachtig. Over de vierde soort, de Waterral, ben ik veel optimistischer. Deze vogel wordt regelmatig gedurende alle seizoenen gezien en, nog meer, gehoord. Hoewel mij niets bekend is van een nestvondst van de Waterral, lijkt mij het broeden lang niet onwaarschijnlijk. Van 43 vogelsoorten werd het broeden met zekerheid geconstateerd. Deze

ontegengesteld rijke avifauna zou een terdege bescherming reeds rechtvaardigen. Voeg hierbij de schoonheid van het plas-senlandschap met zijn molens en boeiende laagveenflora en men heeft genoeg argumenten om immer waakzaam te blijven op het behoud van dit natuurgebied.

FUUT (*Podiceps cristatus*)

Regelmatische broedvogel. Op 14-5-1966 konden voor het beschreven gebied 12 paar vastgesteld worden; op 11-6-1966 echter slechts 7 paar, waarvan 2 met pulli. Was tot voor enkele jaren ook regelmatig broedvogel van de beide „lage boezems”. Door recreatie en watersport aldaar nu zo goed als verdwenen (in 1966 slechts 2 paar met pulli). Ik kreeg sterk de indruk dat gedurende het broedseizoen van 1966 opvallend veel paartjes Futen geen resultaat boekten.

PURPERREIGER (*Ardea purpurea*)

Broedvogel sedert 1959, mogelijk reeds eerder. Het aantal broedparen ligt de laatste jaren tussen de 5 en 10. Volgens Hoek in 1966 echter ong. 15 paar. Bij een bezoek aan enkele nesten op 11-6-1966 bleken verscheidene jongen hun nesten reeds verlaten te hebben. Voorts troffen wij een nest aan met 5 jongen op punt van uitvliegen en een ander nest in de onmiddellijke nabijheid met 4 donsjongen en 1 ei.

WOUDAAPJE (*Ixobrychus minutus*)

Jaarlijks in het beschreven gebied, is de laatste jaren beslist toegenomen. Op 22-6-1966 tijdens een korte avondexcursie 11 ex., w.o. een troepje van 3 vogels. Een voorzichtige raming gaf voor 1966 een bezetting van 8 paar. Broedde in 1951 in de rietstrook langs de scheidingskade tussen de beide lage boezems. Hier is tegenwoordig een fietspad.

ROERDOMP (*Botaurus stellaris*)

Heeft zich tot dusver niet weten te herstellen van de winter 1962/1963. In 1966 slechts 2 roepende ♂♂. In 1961 bedroeg dit aantal 4. De stand is echter gedurende de afgelopen 15 jaar beslist teruggelopen. Op 3-4-1953 zag ik op één middag 7 ex.

WILDE EEND (*Anas platyrhynchos*)

Algemene broedvogel. In de nazomer verzamelen zich tientallen vogels uit de omliggende Alblasserwaard op de plassen.

SLOBEEND (*Anas clypeata*)

Algemene broedvogel, waarvan de aantallen de laatste jaren zeker toenemen. In 1966 voor de Overwaard tussen de 10 en 15 paar. Ook deze soort in de nazomer vaak in concentraties op de plassen.

ZOMERTALING (*Anas querquedula*)

Jaarlijks met enkele broedparen aanwezig. De stand, die gedurende het laatste decennium terugliep, vertoonde in 1966 echter een geringe stijging (11-6-1966: 7 paartjes). Hierbij dient echter opgemerkt te worden dat de broedende Zomertalingen uit de Alblasserwaard de plassen frequenteren.

KUIFEEND (*Aythya fuligula*)

Voor het eerst in 1966 broedvogel. Het legsel werd echter door het hoge water verstoord.

BRUINE KIEKENDIEF (*Circus aeruginosus*)

Tot 1961 jaarlijks met 1 soms 2 paar broedvogels. In 1958 trachtte zich een paartje te vestigen op slechts 15 meter uit de molenkade. Op 14 mei bevatte het nest 6 eieren. Het werd echter verstoord. De laatste jaren slechts af en toe zwervende vogels.

TORENVALK (*Falco tinnunculus*)

Geregelde broedvogel. In 1965 konden drie paar vastgesteld worden. Op 13 juni

vonden wij in een verlaten molen, die jaarlijks als broedplaats diende, 5 pulli op punt van uitvliegen. In 1966 heeft deze soort vanwege herstellingswerkzaamheden aldaar niet gebroed. In 1966 slechts twee broedparen aanwezig. Beide nesten met resp. 3 en 5 jongen lagen in knotwilgen ong. 15 meter uit elkaar.

FAZANT (*Phasianus colchicus*)

Broedvogel langs de kaden en in de griendpercelen.

WATERHOEN (*Gallinula chloropus*)

Jaarlijks met enkele paren aanwezig.

MEERKOET (*Fulica atra*)

Idem, doch talrijker. De stand heeft door de winter 1962/1963 een gevoelige klap gekregen; de bezetting van de jaren van vóór deze winter is nog steeds niet bereikt.

KAPMEEUW (*Larus ridibundus*)

In het begin van de vijftiger jaren jaarlijks een kolonie van omstreeks 150 tot 200 paar; toentertijd reeds werden op grote schaal eieren ingenomen. Tussen 1955 en 1960 nam de kolonie snel in betekenis af en gedurende enkele seizoenen kwamen de vogels geheel niet terug. De laatste jaren echter vindt wederom een snelle toename plaats met als climax in 1966 ruim 300 paar.

ZWARTE STERN (*Chlidonias niger*)

Jaarlijks als broedvogel aanwezig, hoewel aanzienlijke fluctuaties in de aantallen optreden. Een maximum werd bereikt in 1954, 1960 en 1962 met resp. 30, 25 en 25 paar. Deze soort neemt de laatste seizoenen weer ietwat af; in 1966 stelden wij in de Overwaard 10-12 paar vast.

HOUTDUIF (*Columba palumbus*)

Algemene broedvogel in de griendpercelen.

KOEKOEK (*Cuculus canorus*)

Jaarlijks met verscheidene ex. aanwezig.

KERKUIL (*Tyto alba*)

Getuige de waarnemingen van diverse molenaars en eigen constatering hoogstwaarschijnlijk broedvogel in de kappen van molens. Vele jaren achtereenvolgende aanwezig in dezelfde molen waarin de Torenvalken nestelden.

RANSUIL (*Asio otus*)

In 1966 in het onderzochte gebied één paartje waarvan het nest op 11 juni 2 jongen op uitvliegen bevatte. Van hetzelfde nest vlogen in 1965 5 jongen uit. Mogelijk was er in 1966 nog een ander nest in een van de griendpercelen.

VELDLEEUWERIK (*Alauda arvensis*)

Broedvogel van de begrenzendende kaden.

BOERENZWALUW (*Hirundo rustica*)

Af en toe hebben broedgevallen plaats in geschikte schuurtjes of andere optrekjes nabij de diverse molens.

GELE KWIKSTAART (*Motacilla flava flava*)

Broedde voorheen soms op de begrenzendende kaden. Is de laatste jaren beslist afgenomen en wordt nog maar af en toe in het gebied waargenomen.

WINTERKONINKJE (*Troglodytes troglodytes*)

Geregelde bewoner van bossages nabij de molens en in de grienden. Na de winter 1962/1963 heeft de stand zich weer hersteld.

MEREL (*Turdus merula*)

Jaarlijks met verscheidene paren in de griendbossages en rondom de molens aanwezig.

GEKRAAGDE ROODSTAART (*Phoenicurus phoenicurus*)

Enkele malen op geschikte plaatsen als broedvogel vastgesteld; de laatste jaren echter niet meer.

SNOR (*Locustella luscinioides*)

Jaarlijks broedvogel die in vergelijking met vijftien jaar geleden toegenomen is. In 1966 tussen de 10 en 15 territoria vastgesteld.

GROTE KAREKIET (*Acrocephalus arundinaceus*)

Ondanks het voor deze vogel ogenschijnlijk aantrekkelijke biotoop met slechts enkele paren aanwezig. In 1966 werden 2 territoria vastgesteld.

KLEINE KAREKIET (*Acrocephalus scirpaceus*)

Algemene broedvogel. In 1966 tussen de 25 en 35 paar.

BOSRIETZANGER (*Acrocephalus palustris*)

Met enkele paren op geschikte plaatsen aanwezig. O.a. meestentijds een paartje in het dichte moerasbosje nabij het nieuwe gemaal.

RIETZANGER (*Acrocephalus schoenobaenus*)

Vrij algemene broedvogel; echter duidelijk minder dan de Kleine karekiet. De stand loopt de laatste jaren terug, hetgeen mogelijk te wijten is aan de hoge waterstanden van de laatste zomers.

SPOTVOGEL (*Hippolais icterina*)

Nu en dan een territorium in de hoge bossages nabij de Lekdijk, o.a. in 1966.

TUINFLUITER (*Sylvia borin*)

Jaarlijks met enkele paartjes op voor deze soort geschikte plaatsen. In 1966 o.a. een paartje nabij het nieuwe gemaal.

FITIS (*Phylloscopus trochilus*)

Broedvogel van hoog griendhout. In 1966 3 paar.

TJIFTJAF (*Phylloscopus collybita*)

Idem als Fitis. In 1966 2 paar.

KOOLMEES (*Parus major*)

Jaarlijks broedvogel op geschikte plaatsen bij de molens en in knotwilgen e.d.

PIMPELMEES (*Parus caeruleus*)

Idem als vorige soort doch in geringer aantal.

BAARDMANNETJE (*Panurus biarmicus*)

Werd voor het eerst waargenomen op 4-12-1965 en vervolgens gedurende de gehele winter. Op 11-6-1966 werden op twee plaatsen sterk alarmerende vogels gezien. Op 2-7-1966 kon een groepje van ong. 15 vogels langdurig geobserveerd worden. Bij deze gelegenheid werd een aantal juveniele vogels vastgesteld, die bedelden en regelmatig werden gevoerd. Zeker drie paartjes van deze soort hebben dit seizoen in de Overwaard gebroed.

RIETGORS (*Emberiza schoeniclus*)

Talrijke broedvogel van de rietcomplexen.

VINK (*Fringilla coelebs*)

Broedt, niet ieder jaar, in een langs de Lekdijk gelegen boomgaard.

HUISMUS (*Passer domesticus*)

Algemeen rondom de molens.

RINGMUS (*Passer montanus*)

Broedvogel op geschikte plaatsen rondom de molens en bij het gemaal.

SPREEUW (*Sturnus vulgaris*)

Broedvogel onder overkappingen van molens e.d.

ZWARTE KRAAI (*Corvus corone*)

Door het niet kappen van de grienden sedert 1958 is de nestgelegenheid voor deze soort belangrijk toegenomen. In 1966 waren 6 paar aanwezig. Voeg hierbij de vogels van elders die hier regelmatig komen foerageren en het blijkt duidelijk dat de populatie te groot is.

KAUW (*Corvus monedula*)

Vindt onder de molenkappen een geschikte nestelplaats en maakt hiervan ruimschoots gebruik.

EKSTER (*Pica pica*)

Jaarlijks met 1, soms 2 paar aanwezig. In 1966 werd het enige nest, dat op een tiental meters van de molenkade lag, uitgehaald.

Litteratuur:

S. Braaksma en M. F. Mörzer Bruijns: De stand van de Roerdomp als broedvogel in Nederland. *Ardea* 42, pp. 151-162.

Commissie voor de Nederlandse Avifauna: Avifauna van Nederland *Ardea* 50, pp. 1-103.

T. G. Th. van Nes: De eieren en nesten van onze vogels.

G. Niethammer: Handbuch der Vögel Mitteleuropas (Band I).

K. H. Voous: Atlas van de Europese Vogels.

H. Warnaars en M. Hijckema: Molens en klederdrachten in Nederland.